

Margaret Slater

Yhteiskuntatieteilijöiden tiedontarpeet: Ison Britannian tilanne*

Slater, Margaret, Yhteiskuntatieteilijöiden tiedontarpeet: Ison Britannian tilanne [Social scientists' information needs: the UK scene]. Kirjastotiede ja informatiikka 8 (3): 73–80, 1989.

A qualitative interview study on the information needs of social scientists and their information suppliers was carried out by the author in the UK in 1987–1988. The size of the sample was forty-two. According to the results, the main problems in satisfying social scientists' information needs have to do with 1) lack of a referral network, of comprehensive research registers and of a general library for the social sciences, to organize the profusion of information and to help users in finding the right sources for their needs, 2) shortages of time, staff and funds, frustrating proper provision and full uptake of information, and 3) the nature of social sciences, e.g. their changing concerns, unstable terminologies and diligent production of grey literature, which renders the supply of adapted information services.

Address: Information Research Group, The Polytechnic of Central London, 235 High Holborn, London WC1V 7DN, Great Britain.

Vaikka tässä artikkelissa kuvattu projekti toteutettiin yksinomaan Isossa Britanniassa, se saattaa olla laajemmin sovellettavissa sekä kiinnostaa suomalaisia ja muita eurooppalaisia lukijoita. Tapasin äskettäin Johanna Lempert-Lenderinkin, joka oli tehnyt samanlaisen tutkimuksen Alankomaissa. Emme olleet tehneet yhteistyötä emmekä informoineet toisiamme. Itse asiassa tämä oli ensimmäinen yhteydenotomme, mikä sinänsä kertoo jotain siitä, kuinka vaikeaa on tietää muista meneillään olevista tutkimuksista yhteiskuntatieteissä! Katsoessamme toistemme tuloksia nauruimme molemmat ja sanoimme: »Tämä on uskomatonta. Tuntuu, kuin lukisin omaa raporttiani.» Lohdullista on, että tämä osoittaa lähestymistavan ja tulosten olevan sovellettavissa Euroopassa, vaikkakaan ei maailmanlaajuisesti.

Tutkimukseni vei aikaa noin seitsemän kuukautta vuosien 1987 ja 1988 vaihteessa. Projekti oli kaksivaiheinen. Ensimmäiseksi tehtiin kirjallisuuskatsaus, joka kattoi yhteiskuntatieteiden tiedontarvetutkimukset vuodesta 1970 nykyyhetkeen. Toiseksi tehtiin laadullinen haastattelututkimus yhteiskuntatieteilijöiden ja heitä palvelevien informaation välittäjien¹ parissa tarkoituksena saattaa aiemmat tutkimukset ajan tasalle, tarkkailla muutoksia ja tuoda esille ajankohtaisia tarpeita. Tässä artikkelissa keskityn haastattelututkimukseen, joka oli projektin aktiivinen osa ja tuotti uutta tietoa.

Mistä haastattelututkimus sitten koostui? Ensinäkin on korostettava, että sen otos oli pieni, mutta se tarkasteli syvällisesti rajallista vastaajajoukkoa. Tutkimukseen osallistui 42 henkilöä: 18 yhteiskuntatieteilijää ja 24 välittäjää, joista 8 oli British Libraryn työntekijöitä. Alunperin oli tarkoitus ottaa mukaan 30 henkeä: 15

*suom. Riitta Kärki

yhteiskuntatieteilijää ja 15 välittäjää. Pienuudesta huolimatta otos oli siis lopulta parempi kuin ennalta suunniteltiin. Siihen kuului sekä tutkimukseen että käytäntöön suuntautuneita ihmisiä ja erityyppisiä työnantajia. Otos ei kuitenkaan ollut maantieteellisesti edustava, koska useimmat vastaajista olivat kotoisin Kaakkois-Englannista. Ajan ja työvoiman puute aiheuttivat tämän vinoutuman otannassa. Kuitenkin se voidaan osittain perustella toteamalla, että suurin osa Ison Britannian kirjastoista sijaitsee Kaakkois-Englannissa ja tällä alueella asuvilla vastaajilla on ainakin mahdollisuus saada kokemuksia kirjastonkäytöstä.

Haastattelut olivat pitkiä, vapaamuotoisia ja laaja-alaisia. Joissakin tapauksissa ne nauhoitettiin. Niissä ei keskitytty vain dokumenttien ja informaation hankintaan ja käyttöön, vaan niissä kartoitettiin myös vastaajan työn luonnetta ja tavoitteita sekä kaikenlaisia siinä koettuja ongelmia. Tiedontarpeet asetettiin siis kolmiulotteiseen todellisen elämän kontekstiin. Oma mielenkiintonsa on sillä, että Lempert-Lenderink oli omaksunut saman lähestymistavan samanaikaisesti eri maassa täysin tästä tutkimuksesta riippumatta.

Neuvontaa ja hakemistoja kaivataan

Vaikuttaa siltä, että yhteiskuntatieteiden informaatiopalvelujen määrä Isossa Britanniassa on selvästi yli 1700. Tähän lukemaan päädyttiin hiukan tuskallisesti analysoimalla Aslib Directory. Eivät kaikki ole perinteisiä kirjasto-informaatiopalveluita ja monet niistä ovat toimialaltaan pitkälle erikoistuneita, mutta ne ovat oman erikoisalansa puitteissa valmiita tarjoamaan informaatiota, neuvoja ja ohjausta asiantuntijoiden luo.

Tässä yltäkylläisyydessä saattaa ihmetellä, ovatko yleensä mitkään uudet palvelut todella välttämättömiä. Paradoksaalista kyllä, tämä sekaannus ja hajanaisuus sinänsä osoittaa ainakin yhdenlaisen lisäpalvelun tarpeen, nimittäin koordinoitikeskuksen tai opastusverkoston², jotta käyttäjät voitaisiin ohjata tietotarjonnan mutkikkaan sokkelon läpi sille tiedonlähteelle, jota he kulloinkin tarvitsevat. Yhteiskuntatieteelliset kirjastot turvautuvatkin yhä enemmän juuri eteenpäin ohjaamiseen, kun paine

tulosvastuullisten palvelujen ylläpitämiseen karsii lehti- ja kirjahankintoja. Tosin eräs välittäjä osoitti minkä tahansa opastuspalvelun ylläpitämisen vaativan sekä alustavaa että toiminnan aikana jatkuvaa tutkimustyötä. On saatava selville, suoriutuvatko käyttäjille osoitetut palvelut ja lähteet todellisuudessa tästä koituvasta kysynnän ja käytön kasvusta, sekä ennen kaikkea *haluavatko* ne suoriutua siitä.

Välittäjät yksityisellä sektorilla ja paikallishalinnossa painottivat yksityisten ja kunnallisten organisaatioiden häkellyttävää moninaisuutta. Ongelmia ei tuota niinkään organisaatioiden määrä kuin niiden epämääräisyys ja epävakaisuus. Organisaatioita nousee kuin sieninä sateella ja katoaa jäljettömiin. Jopa pysyvimmät niistä muuttavat linjaansa tai vaihtavat nimeään tuostakin. Tämän vuoksi tarvitaan erilaisia hakemistoja yhteiskuntatieteiden alalla toimivista organisaatioista. Ollakseen tehokkaita hakemistojen tulisi kuitenkin olla online-muodossa. Syynä tähän ei ole yksinomaan jatkuvasti muuttuvien tietojen päivityksen helppous vaan myös se, että kustakin laitoksesta voidaan tallentaa ja hakea suurempi määrä tietoa kuin kirjamuotoista hakemistoa käytettäessä.

Vaikka kokonaisuudessaan tiedonlähteiden ja palveluiden määrä on suuri, jotkin aihealueet on katettu paremmin kuin toiset. Haastatellut yhteiskuntatieteilijät ovat havainneet ilmeisestä yltäkylläisyydestä huolimatta aukkoja tarjonnassa. Esimerkiksi minun tai kenenkään haastatellun tiedossa ei ole, että alalla toistaiseksi olisi metodologiaan erikoistunutta kirjastoa tai informaatiopalvelua. Kuitenkin Maurice Line totesi 20 vuotta sitten, että metodologisen informaation tarve on ensisijainen. Vastaajien mukaan tarve pysyy ajankohtaisena ja säilyy niin kauan kuin yhteiskuntatieteellistä tutkimusta tehdään. UK Survey Methods Centren seminaarisarjan suosio ja arvostus tukevat tällaisia lausuntoja. Kiitollisuudella otettaisiin vastaan konsulttiapua antava, Survey Methods Centren sekä varsinkin Social Research Associationin koulutusta ja suoraa tiedonvälitystä täydentävä informaatiokeskus.

Tähän tarpeeseen liittyy myös vastaajien kokema kyvyttömyys saada selville, mitä tutkimusta maassa on meneillään. Näinä taloudellisesti kireinä aikoina, jolloin kustannustietoisuutta painotetaan ja tutkimusmäärärahoja leikataan, tutkijapiireissä korostuu tarve välttää saman työn tekemistä eri tutkimusyksiköissä,

koordinoida toisiinsa läheisesti liittyviä hankkeita ja hyötyä muualla jo saaduista kokemuksista. Informaation välittäjät todennäköisesti vakuuttavat, että tekeillä olevan tutkimuksen rekistereitä on jo olemassa. Niinpä kannattaa kysyä, miksi tutkijat ja jotkut käytännön yhteiskunnallista työtä tekevät silti katsovat jotain puuttuvan. Joissakin tapauksissa he ehkä eivät vain tiedä näiden rekistereiden olemassaolosta. Jos näin on, rekisterit tarvitsevat enemmän julkisuutta. Toisaalta saattaa olla, etteivät rekisterit ole tarpeeksi kattavia eikä niihin siis voi luottaa. Eräs vastaaja huomautti, että tällaisten rekistereiden menestys tai epäonnistuminen riippuu vaarallisen paljon niihin tietoja antavien tutkijoiden hyvästä tahdosta ja yhteistyöhalukkuudesta.

Kehityksessä mukana pysymisen toista aspektia edustaa sen ymmärtäminen, mitä ihmettä jokin tutkimus merkitsee ja mitä käyttöä sillä on todellisessa elämässä. Tämä koskee erityisesti yhteiskuntatieteen soveltajia kuten sosiaalityöntekijöitä ja opettajia. Tutkijat ja tutkimustulosten potentiaaliset hyödyntäjät eivät edelleenkään ymmärrä toisiaan tai heidän välillään on viestintäkatkos, eikä tämä ongelma kokemukseni mukaan koske yksistään yhteiskuntatieteitä. Kyse on todellisuudessa tutkimuksen välittymisen ongelmasta, mutta sillä voi olla seuraamuksia sille, *millaisia* tietoja tutkimusrekistereihin pitäisi tallentaa. Hyviä tuloksia voitaisiin saavuttaa painottamalla mahdollisia käytännön sovellutuksia siinä kuin testattavia hypoteesejakin. Merkitystä on myös sillä, miten välittäjät laativat kiireisille käytännön ihmisille yhteenvetoja ja mihin seikkoihin niiden sisällön tulisi painottua, jotta ne huomattaisiin ja omaksuttaisiin mahdollisimman laajasti.

Yhteiskuntatieteellinen kirjasto puuttuu

Yksi tutkimuksessa esiin tulleista palvelutarpeista kohdistuu monitieteiseen valtakunnalliseen yhteiskuntatieteelliseen kirjastoon. Voisi kuvitella, että British Library of Political and Economic Science ja British Library at Bloomsbury lukuisien tieteellisten kirjastojen tukemina jo täyttävät tämän tehtävän. Kuitenkin kaikkien tällaisten palveluiden käyttö ja käyttäjä-

ryhmät ovat eri tavoin rajoitettuja. Vastajaakin katsoivat asian olevan näin.

Se, mitä vastaajat halusivat ja mitä heillä ei ole, on suuri, kaikille avoin, yhteiskuntatieteellinen yleinen kirjasto, jota voisi ennalta ilmoittamatta käyttää kuka tahansa tiedon tarvitsija, joka sattuu vaeltamaan kadulta sisälle. Visio oli jotain yhteiskuntatieteilijöiden suuresti ihaileman SRIS:n³ kaltaista. »Sellainen palvelu on olemassa luonnontieteille, teollisuudelle ja kaupalle», jotkut vastaajat valittivat. »Miksi *meillä* ei voi olla jotain sellaista yhteiskuntatieteitä varten?»

Tätä puutetta korvaamaan eräs paikallishallinnon tutkimuspäällikkö ehdotti mielenkiintoista vaihtoehtoa. Suosittu Lontoon »travel-card», jolla voi matkustaa bussilla, maanalaisella ja paikallisella rautatiellä, oli inspiroinut vastaajaa ehdottamaan samanlaista järjestelmää valtakunnan tutkimuskirjastoille. Yksi monikäyttöinen lukijan passi tai kortti oikeuttaisi haltijansa käyttämään mitä tahansa näistä kirjastoista. Käyttäjät kävisivät hakemus- ja tarkistusprosessin läpi vain kerran, minkä jälkeen he voisivat nopeasti ja helposti käyttää mitä tahansa kirjastoa, joka odottamatta tulisi relevantiksi heidän kulloistenkin intressiensä kannalta.

Mitä ilmeisimmin sellainen järjestelmä edellyttää toimiakseen yksityiskohtaista suunnittelua. Kuka esimerkiksi ylläpitäisi rekisteriä ja jakaisi kortteja? Yksi ainoa viranomainen vai mikä tahansa yhteistyössä mukana oleva kirjasto missä tahansa? Olisiko verkkoon kytketty, tietokonepohjainen lainaajarekisteri välttämätön? Yhtä ilmeisesti yksityisille (esim. yhdistysten) kirjastoille olisi epäedullista olla täydellisesti mukana sellaisessa järjestelyssä: kirjaston käyttömahdollisuushan edustaa tärkeää osaa maksullisen jäsenyyden eduista!

Tällaiset toteuttamiseen liittyvät ongelmat voivat olla spesifejä Isolle Britannialle eivätkä siten näytä kovin kiinnostavilta lukijoille muualla Euroopassa. Kirjasto- ja informaatiopalveluiden johtajien myöhempi reaktio kuitenkin osoittaa, että kysymys monikäyttöisestä kirjastokortista saattaa kannattaa nostaa päivänvaloon. Se on esimerkki siitä, kuinka vaikeaa on vastata nopeasti (tai joissakin tapauksissa ollenkaan) käyttäjän aitoon tarpeeseen, kun olemassaolevat kirjastojärjestelmät ovat massiivisen hitaita. Käyttäjien kannalta varsin mukava menettelytavan muutos voi olla kaikkea muuta kuin mukava kirjastonhoitajil-

le. Päinvastoin se saattaisi aiheuttaa mahtavan hallinnollisen mullistuksen ja suuria kustannuksia. Siispä kirjastonhoitajat ehkä suureen ääneen harmittelisivat ja vastustaisivat sitä. Kirjastobudjettien leikkausten aikaan heidän asenteensa olisi ymmärrettävä, mutta lopputuloksena on, että yksi käyttäjän perustarpeista jäisi edelleen tyydyttämättä.

Palataan yhteiskuntatieteellisen yleisen kirjaston käsitteeseen. Tällainen palvelu voisi käsitellä valtavan suuren potentiaalisen aihealueen. Monien tieteenalojen katsottiin kuuluvan yhteiskuntatieteisiin. Johdonmukaisesti tuotiin esille 11 alaa, jotka olivat mainintojen määrän mukaisessa järjestyksessä sosiologia, politologia, kansantaloustiede, psykologia, sosiaalityö, historia, antropologia, maantiede, väestötiede ja tilastotiede, kriminologia sekä kasvatustiede.

Kiistanalaisempia ehdokkaita olivat liiketaloustiede ja johtaminen, ympäristötutkimus, tiedotusoppi ja filosofia. Pari vastaajaa väitti kirjastonhoitajuuden itsensä olevan yhteiskuntatiedettä. He eivät itse olleet kirjastonhoitajia. Jotkut tärkeimmistä tieteenaloista, kuten historia, maantiede ja psykologia, saivat täsmen-tävän etuliitteen »sosiaali-», maantieteen tapauksessa »ihmis-», mikä merkitsee, että kyseiset alat ovat vain osittain yhteiskuntatieteitä. Eräs taloustieteilijä sanoi: »Jos kysyisit psykologilta, onko hän yhteiskuntatieteilijä, hän luultavasti vastaisi sen riippuvan siitä, mitä hän on tekemässä.» Tämä taas merkitsee, että yhteiskuntatieteellisen yleisen kirjaston tulisi kattaa historia, maantiede, psykologia ja muitakin reuna-alueita, mutta huolellisesti valikoiden ja erottellen.

Samankaltainen rajoitus vaikutti myös käsitteisiin siitä, otetaanko mukaan soveltava yhteiskuntatiede sellaisena kuin se ilmenee sosiaalityössä. Ne vastaajat, jotka tekivät tiukan rajan »tutkimuksen» ja »käytännön» välille, eivät voineet hyväksyä sosiaalityötä yhteiskuntatieteeksi. Tätä ongelmaa ei ollut niillä, jotka katsoivat sosiaalityön yksinkertaisesti olevan teoriaa käytännössä. Tiede vastaan käytäntö -argumentti johti myös oikeustieteen jäämiseen yhteiskuntatieteiden ulkopuolelle. Eräs välittäjä muotoili asian näin: »Lainoppi on käytäntöä. Se on yhteiskuntatiedettä vain korkeimmalla filosofisella tasolla.» Kuitenkin muuan nuori antropologi huomautti, että hänen oppiaineessaan tutkitaan lain eri aspekteja vertailevasti sen sel-

vittämiseksi, mitä ne paljastavat kulttuurisista arvoista ja tabuista.

Itse asiassa yhteiskuntatieteilijät ja yhteiskuntatieteellisen informaation välittäjät hahmottavat kentän hiukan eri tavoin. Välittäjät olivat tutkijoita taipuvaisempia sisällyttämään oikeustieteen ja liiketaloustieteen yleiseen toimialueeseensa. Nämä määrittelyerot eivät kuitenkaan välttämättä ole käytännössä ristiriidassa. Esimerkki valaiskoon erilaisia mutta ei välttämättä yhteensovittamattomia näkökulmia: oikeustiede ei ehkä ole yhteiskuntatiedettä, mutta jotkut, etenkin soveltavat, yhteiskuntatieteilijät tarvitsevat jatkuvasti oikeustieteellistä *informaatiota*. Samalla tavalla tilastotieteilijää ei kenties hyväksytä yhteiskuntatieteilijäksi, mutta kuinka paljon kaikenlaiset yhteiskuntatieteilijät ovatkaan riippuvaisia tilastodatasta ja käyttävät sitä! Informaation välittäjät käsitteellistävät yhteiskuntatieteiden alan eri tavalla, koska he väistämättä ajattelevat asiaa informaation käyttäjien laaja-alaisten *vaatimusten* ehdoilla.

Yhteiskuntatiedettä on vaikea palvella

Yhteiskuntatieteen ala on siis kokonaisuudessaan laaja, haarautuva ja monitahoinen. Siihen kuuluvat erityistieteet ovat yhteiskuntatieteilijöiden kertoman mukaan vain ilmentymiä yhdestä keskeisestä tavoitteesta tai eri tapoja tutkia ihmisryhmien rakennetta, kausaalisuhteita ja kanssakäymistä. Alan rajat ovat siis epäselvät. Rajakiistoja syntyy siitä, mikä on oikeutetusti alaan kuuluvaa ja mikä sen ulkopuolella. Tämä on omiaan vaikeuttamaan tarjontaa ja saa aikaan käyttäjien kesken erilaisia yhteiskuntatieteellisiin kirjastoihin kohdistuvia odotuksia.

Lisäksi kuten yhteiskuntatieteiden alalla toimivat organisaatiotkin, myös itse tiede muuttaa jatkuvasti kiinnostuksensa kohteita sekä niiden kuvaamisessa käytettyä terminologiaa. On väistämätöntä, että yhteiskuntatieteilijöiden intressit muuttuvat ajan mittaan. Se heijastaa itse yhteiskunnan luonteenomaista liikkuvuutta. Yhteiskunta voi olla ristiriitainen tai olla olematta, mutta varmastikaan se ei ole staattinen. Muuttumattomat yhteiskunnat ovat poikkeus eivätkä sääntö, ja niiden asukkaat pitävät niitä yllä keinotekoisesti ja vaikeuksia kohdaten. Yksi esimerkki on muinainen Egypti, joka ei

muuttunut paljoa 3000 vuodessa, mutta luhistui viimein jouduttuaan tekemisiin silloisten muutosta sietävien ja sen hyväksyvien yhteiskuntien, ensin Kreikan ja sitten Rooman, kanssa.

Yhteiskunnallinen kehitys tapahtuu paljon nopeammassa tahdissa kuin puhtaasti fyysisten ilmiöiden kehitysprosessit. Yhteiskuntatieteellisen terminologian epäselvä ja epävakaaluonne on ehkä seurausta tästä, mutta joka tapauksessa se tuottaa välittäjille hankaluuksia tiedon tallennuksessa ja haussa. Vaikka yhteiskuntatieteilijät näyttävät pitävän avainsanaindeksoinnista, tai avainsanan käsitteestä, jotkut välittäjät väittivät siitä koituvan hyödyn olevan rajallinen. Tämä ei johdu yksistään alan terminologialle ominaisesta epätasaisuudesta ja epävakaisuudesta vaan myös yhteiskuntatieteilijöiden keskimääräistä suuremmasta viehtymyksestä ilmeikkäisiin, piilosanatehtävää muistuttaviin otsikoihin faktuaalisesti kuvailevien sijasta. Niinpä otsikoita tyyliin »Kati tulee kotiin» käytetään artikkeleissa, joille olisi tiedonhaun kannalta parempi antaa jokin tylsä nimi kuten »Kodittomuuden ja työttömyyden kasvu kaupunkialueilla».

Tämän lisäksi yhteiskuntatieteilijät tuottavat ylenpalttisesti sekä julkaisuja että ns. harmaata kirjallisuutta. Huolimatta muuttuvista termeistä ja intresseistä tällä kirjallisuudella on taipumus pitkään puoliintumisaikaan esimerkiksi sosiaalhistorian aineistona. Kuten Michael Brittain pani merkille, vanhenemisvauhti on hitaampi kuin luonnontieteissä. Brittain arvioi esimerkiksi taloustieteillä olevan niin lyhyt kuin viiden vuoden elinaika. Sen sijaan kulttuurimaantieteen elinaika on Stephen Robertsin mukaan hyvin pitkä. Varhaisten tutkimusmatkailijoiden matkakertomukset saattavat huomattavasti kiinnostaa maantieteilijöitä ja antropologeja jopa vuosisatoja myöhemmin. Samaan aikaan kun yhteiskuntatutkijat ovat aineita saamaan tietoa metodisista innovaatioista kuten tietokoneavusteisista puhelinhaastattelusta, klassiset tekstit haastattelukäytännöstä saattavat yhä olla heille arvokkaita, etenkin uudistettuina laitoksina, palveltuaan alalla jo 20 vuotta.

Toinen erityinen tutkimustulos, jolla on merkitystä kirjastoille, liittyy yhteiskuntatieteilijöiden tyypilliseen tapaan käyttäen dokumentteja. Line havaitsi 1960—1970-luvun vaihteessa käyttötapojen jakaantuvan karkeasti arvioiden

kahtia siten, että puolet on peräkkäistä ja puolet yhdistävää lukemista. Peräkkäin lukeva käy läpi dokumentin kerrallaan toinen toisensa jälkeen siistissä järjestyksessä. Yhdistävillä käyttäjillä täytyy olla julkaisuja siroteltuina kirjoituspöydälleen tai kirjaston pöydälle ja he lueskelevat vertaillen koko joukkoa saman lukututkion aikana. Kieltämättä otokseni on pieni, mutta vastaajina olleiden yhteiskuntatieteilijöiden tavat sekä käyttäjiä tarkkailleiden välittäjien havainnot osoittavat, että yhdistävä käyttö voi olla lisääntymään päin. Otoksesta löytyi vain yksi todellinen peräkkäin lukeva.

Olisi erittäin mielenkiintoista yrittää kvantifioida tämä tulos laajalla ja edustavalla otoksella, koska sillä on syvälinen merkitys päätöksille, jotka koskevat suljettuja ja avokokoelmia sekä lainauspolitiikkaa. Kuten Line huomautti vuosia sitten, jos suurin osa käytöstä on peräkkäistä, suljetut kokoelmat ja rajoitettu lainaus ovat hyväksyttävämpiä, mutta mikäli käyttötapojen enemmistö on yhdistävää, tällaiset käytännöt ovat todella rajoittavia ja vastuksena käyttäjien työlle.

Kaikki tähän saakka kuvatut trendit tekevät yhteiskuntatieteellisen kirjaston kokoelman muodostamisesta ja ylläpidosta jossain määrin vaikean yrityksen. Sen pitäminen käyttäjärühmälleen relevanttina edellyttää huolellista alustavaa suunnittelua sekä jatkuvaa tarpeiden ja vaatimusten tarkkailua. Itse asiassa alan luontaisen rauhattomuuden ja sen piiriinsä sulkevien monien erilaisten erityistieteiden ja intressien vuoksi myös käyttäjätutkimukset ja käyttäjäkoulutus katsottiin keskimääräistä tärkeämmiksi. Tässä mielessä ne vastaajat, joiden mielestä kirjastonhoitajuus on yhteiskuntatiedettä, olivat ehdottomasti oikeassa: yhteiskuntatieteellisen informaation välittäjien täytyy systemaattisesti tutkia asiakasryhmiä, joita he pyrkivät palvelemaan.

Lisää poliittista tahtoa tarvitaan

Tutkimus paljasti joitakin laajempia trendejä, joilla on tekemistä yhteiskuntatieteilijöiden työtapojen ja -ympäristön kanssa. Myös näillä on merkitystä informaation välittäjille. Nämä tulokset olivat itsessään hämmäntäviä. Niiden edustamiin ongelmiin ei ole helppo kaavailla ratkaisua, ei ainakaan informaation tarjonnan tasolla.

Line ja Brittain sekä heidän seuraajansa kuten Wilson ja Streatfield panivat 1970-luvun alussa merkille ajan, henkilökunnan ja varojen puutteen, joka tekee tyhjäksi informaation kunnollisen tarjonnan ja täyden hyödyntämisen. Tilanne ei näytä kohentuneen, suurelta osin siksi, että siihen iskevät täysin informaatioyhteisön kontrollin ulottumattomissa olevat ulkopuoliset tekijät. Nyt kuten aiemminkin tämä koskee erityisesti soveltavia yhteiskuntatieteilijöitä, sosiaalityöntekijöitä paikallishallinnossa, yhteistyöntekijöitä ja koko yksityistä sektoria. Yliopistoihmiset ovat yhä suhteellisen edullisessa asemassa, mutta hekin alkavat tuntea ahdingon, kuten äskettäin ilmestynyt Poklingtonin ja Finchin työ »Research collections under constraint» on osoittanut. Supistettu tutkimuksen rajoitus vaikuttaa kaikenlaisiin tutkijoihin. »Sopimuksista tappeleminen ja tosi tiukat aikataulut» olivat valituksen aiheena. Työn aluksi tehtävä kirjallisuushaku on nyt ylellisyyttä, myytti, menneen talven lumia. Tutkijat toivovat sopimuksia, jotka takaavat aikaa ja rahaa välttämättömään informaation hankintaan.

Tällainen pakon sanelema työskentelytyyppi tarkoittaa, että yhteiskuntatieteilijöillä on rajoitetusti aikaa paitsi hakea myös omaksua informaatiota. Raa'asti sanottuna heillä ei ole aikaa lukea töissä. Kun he (viimeinkin) pääsevät kotiin, he saattavat olla liian väsyneitä eivätkä kirjastotkaan ole aina auki iltaisin ja viikonloppuisin, kuten muutamat henkilöt huomauttivat. Työpaikan palveluiden pitäisi kirjaimellisesti tuoda informaatio käyttäjälle, erityisesti soveltavien yhteiskuntatieteiden harjoittajille. Lisäksi se olisi parasta tuoda suppeassa, katseen tavoittavassa paketissa, jolla on ilmeistä välitöntä relevanssia, jos sen halutaan saavan osakseen edes kursorisen silmäilyn. Kuten eräs nuoria rikoksenteekijöitä valvova viranomaisen sanoi, »meillä ei ole aikaa lukea 15-sivuisia dokumentteja».

Lähipalvelu on hypoteettinen ihanne. Monilta yhteiskuntatieteilijöiltä puuttuu työpaikalta jopa perustuki dokumenttien suhteen eikä heillä ole ketään, joka etsisi heille informaatiota. Kiertävä freelance-tutkija, joka oli joutunut laajalti käyttämään väliaikaisten työntekijöiden voimin ylläpidettyjä kirjastoja, katsoi ettei jontaa voida yleistää. Hänen kokemuksensa mukaan se vaihtelee tosi karmeasta tai olemattomasta vallan erinomaiseen. Hänen mieleen-

sä oli iskostunut stereotyyppiksi »oikeastaan vitsi kirjastoksi, vetäjänä omalaatuinen amatööri ja intomieli». Freelance-työn yhteydessä on myös syytä pohtia, eivätkö nykyään muodikas sopimustutkimus ja elektronisen kylän käsite kasvata kansallisten sekä laitosten ja yhdistysten kirjastojen taakkaa.

Informaation ja dokumenttien perinteisen välityksen ongelmat yhdistyvät arkaluonteiseen, laajempaan kysymykseen yhteisön järjestä ja sisäisestä viestinnästä. Väitettiin, että joissakin paikallishallinnon piireissä viestintäkanavat ovat selvästi puutteelliset. Eräs työpaineiden uuvuttama paikallishallinnon työntekijä kuvasi elämää hallinnossa eläintarhaksi, missä kaikki kiljuvat järjettömästi toinen toisilleen kuin kärsivät eläimet. Paljon melua, useammassa kuin yhdessä mielessä, mutta totaalinen kaos viestinnän suhteen.

Tämä ilmiö on osittain yhteydessä harmaan kirjallisuuden problematiikkaan, josta sekä yhteiskuntatieteilijät että välittäjät olivat tuskallisen tietoisia. Yhteiskuntatieteilijät kuitenkin olivat taipuvaisia pitämään asiaa sisäisenä ja paikallisena oman organisaation harmaan kirjallisuuden valikoinnin ongelmana. Välittäjillä sen sijaan oli laajempi näkökulma ja he mainitsivat tarpeen harmaan kirjallisuuden keskitettyyn bibliografiseen valvontaan. Kuten tutkimusrekisteritkin, sellainen järjestelmä kuitenkin olisi suuresti riippuvainen harmaan kirjallisuuden tuottajien yhteistyöstä ja hyvästä tahdosta. Usein nämä eivät katso tarpeelliseksi päivätä dokumentteja eivätkä identifioida niiden tekijöitä jne. Eräs paikallishallinnon informaation välittäjä totesi, että paikallisista viranomaisista vain yksi noudattaa kunnollista, järkevää sisäistä julkaisumenettelyä. Vastaaja arveli, että tämä on vain osa yleisestä poliittisen tahdon puutteesta suhteessa informaatioon ja viestintään.

Kaikkia näitä vaikeuksia pahentaa vielä yhteiskuntatieteilijöiden tietty vastustus autetuksi tulemista kohtaan, varsinkin jos auttaja on joku, jota kutsutaan kirjastonhoitajaksi. Tähän sisältyy epäluottamus viimeksimainitun kykyyn ymmärtää tarpeita, mutta myös itse-itse-henki, jonka mukaisesti kirjallisuushaku ja satunnaisten älynväläysten toivossa tapahtuva selailu katsotaan työhön oleellisesti kuuluvaksi osaksi, jota ei voi turvallisesti delegoida ja jota oikean, itseäänkunnioittavan ammattilaisen ei pitäisi delegoida. Kun

tähän lisätään raskas työtaakka, ei saada tee-se-itse-henkeä vaan välineet tee-se-itse-hermoromahdukseen! Paineet ja prioriteetit saattavat johtaa myös päätöksiin informaation hankinnan rajoittamisesta. Eräs varojen puutteen kanssa painiskeleva haastateltava kysyi: mitä teet, käytätkö osoitetut rahat informaatioon vai palkkaatko uuden sosiaaliryöntekijän töihin?

Vuorenmasti jotkut tässä tutkimuksessa paljastuneet ongelmat kaipaavat selvitystä korkeammalla kuin informaatiopalvelujen tasolla. Ei yksinkertaisesti kannata kaataa lisää informaatiota sellaisten stressaantuneiden ihmisten päähän, joilla ei ole aikaa lukea. Jotain on tehtävä yhteiskuntatieteilijöiden työelämän muuttamiseksi ennen kuin he voivat arvostaa ja hyödyntää pelkkää informaation tarjonnan lisäystä.

Tietotekniikka auttaisi jos rahaa olisi

Entäs sitten tietokoneet, voitaisiin kysyä. Eikö niistä ole apua? Tietyllä tavoin vastaus on kyllä. Yhteiskuntatieteilijät ja informaation välittäjät katsoivat tietokoneen ja online-palveluiden olevan tie eteenpäin. Välittäjät ovat tietokoneista löytäneet oivan avun kirjanpitoon ja tiedonhaun edistämiseen. Pääsääntöisesti yhteiskuntatieteilijät eivät kuitenkaan toistaiseksi käytä tietokantoja itse. Informaation välittäjien pitäisi käyttää aikaa — jota heillä ei valitettavasti ole — käytön opetukseen. Pari yhteiskuntatieteilijää, joilla oli ensikäden kokemusta online-hausta, valittiin, etteivät tarjolla olevat palvelut ole hyviä käyttää. Syyksi kerrottiin indeksitermien »huono luokitus»; ne ovat väljiä ja toistavat manuaalisten järjestelmien puutteet liian tarkkaan.

Perustavampaa laatua oleva ja kaikkialle tunkeutuva ongelma oli yksinkertaisesti tietokonejärjestelmien ja online-hakujen hinta. Ensinnäkin yhteiskuntatieteilijät ovat tässä ideologisen tai moraalisen kysymyksen edessä. He nimitäin osoittautuivat keskimääräistä ärtyneemmiksi ja katkerammiksi siitä ideasta, että olisi maksettava informaatiosta, »jonka saannin vapaus pitäisi turvata lailla», kuten he sanoivat. Markkinoitaessa online-palveluja yhteiskuntatieteilijöille on painotettava niistä saatavaan informaatioon sisältyvää arvonlisäystä. Asia ei ole itsestään selvä. Heille on kerrottava, että

maksua ei peritä informaatiosta sinänsä vaan sen käsittelystä ja pakkaamisesta.

Toisaalta päänvaivaa tuottaa tietenkin maksumyvyttömyys. Yhteiskuntatieteellinen yhteisö on aina ollut jonkinlainen köyhä serkku laajemmassa tiedeyhteisössä, ja nyt se näyttää olevan vieläkin epäedullisemmässä asemassa. Rahoituksen leikkaukset ovat lyöneet sitä suhteetoman kovaa. Suhteellinen köyhyys ei vaikuta ainoastaan online-palveluista maksamiseen vaan mihin tahansa uusien palvelujen järjestämiseen, olivatpa ne talon sisäisiä tai muualta ostettuja. Yhteiskuntatieteellisen informaation välittäjät voinevat yksinään tehdä varsin vähän näille laajemmille kysymyksille. Tämä voi saada aikaan tunteen voimattomuudesta, kyvyttömyydestä auttaa, mikä on palveluammattilaisille vastenmielistä. Ammattikunnan on kuitenkin mahdollista ja välttämätöntä reagoida herkästi asiakkaisiinsa vaikuttaviin rajoitteisiin ja räätälöidä palvelutarjonta sen mukaisesti.

Hyväksytty julkaistavaksi 5. 9. 1989.

Suomentajan huomautukset

1. Kirjoittaja käyttää useita informaation välitykseen viittaavia termejä (intermediary, information supplier, information provider) tarkoittaessaan kirjastonhoitajia ja informaattikkoja tai virkanimikkeistä riippumatta ammattilaisia, joiden tehtävänä on tarjota informaatiota ja ohjata tiedonlähteille. Suomen-noksessa heistä käytetään termiä 'välittäjä'.

2. 'Referral network' on joskus käännetty viittausverkostoksi, mutta tässä suomenoksessa siitä käytetään termiä opastusverkosto. Referral network on verkosto informaatiopalveluja, tiedon tuottajia ja asiantuntijoita, joiden puoleen voidaan ohjata kääntymään.

3. British Libraryyn kuuluva informaatiopalvelu Science Reference and Information Service.

Aiheeseen liittyvää kirjallisuutta

Brittain, J.M., Information and its users : a review with special reference to the social sciences. Bath, Bath University Press / Oriel Press, 1970.

Brittain, J.M. (toim.), The social sciences : the supply of and demand for documentation and data. London, Rossendale, 1982.

Lempert-Lenderink, J., The supply and demand of social science information in the Netherlands. Am-

- sterdam, SWIDOC (Social Science Information and Documentation Centre) / North Holland Publishing Co, 1988.
- Line, M.B., The information uses and needs of social scientists : an overview of INFROSS. *Aslib Proceedings* 23(8): 412–434. 1971.
- Pocklington, K. & Finch, H., Research collections under constraint : the effect on researchers. London, BLR&DD, 1987. — (British Library Research Paper 36).
- Roberts, S.A. & Brittain, J.M., Demand and supply patterns for documents and data in the United Kingdom. *International Social Science Journal* 33(1): 50–71. 1981.
- Slater, M., Information needs of social scientists : a study by desk research and interview. London, Information Research Group, 1988.
- Slater, M., Social scientists' information needs in the 1980s. *Journal of Documentation* 44(3): 226–237. 1988.
- Streatfield, D. & Wilson, T., Information services in English social services departments : implications of project INISS. *Behavioral & Social Sciences Librarian* 1(3): 189–199. 1980.
- Streatfield, D. & Wilson, T., The vital link : information in social services departments. London, Community Care & The Joint Unit for Social Services Research, 1980.

Ohjeita kirjoittajille:

Kirjastotiede ja informatiikka julkaisee oman oppiaineensa ja siihen läheisesti liittyvien tieteenalojen kirjoituksia: (1) artikkeleita, (2) katsauksia, (3) haastatteluja, (4) keskustelua, (5) raportteja, (6) kirjallisuus-esittelyjä ja -arviointeja sekä (7) Kirjastotieteen ja informatiikan yhdistyksen toimintaa esitteleviä kirjoituksia.

Laajempien kirjoitusten (1–3) alkuun sijoitetaan lyhyt englannin kielinen tiivistelmä (abstrakti).

Kirjoitukset tarjotaan kahtena kappaleena toimitukselle julkaistavaksi. Ne on kirjoitettava koneella yhdelle puolelle liuskaa ns. »kolmosväliskeellä» (noin 30 riviä per liuska) jättämällä kullekin sivulle leveä marginaali. Kirjoitusten on oltava lopullisessa puhtaaksikirjoitetussa asussaan.

Kirjallisuusluettelon laadinnassa pyydetään käyttämään seuraavaa kaavaa:

— *Esimerkkinä kirja:* Rózsa György, *Scientific information and society*. Mouton, The Hague, 1973.

— *Esimerkkinä aikakauslehtiartikkeli:* Inhaber, H. & Alvo, M., *World science as an input-output system*. *Scientometrics*. 1 (1): 43–64. 1978. (Jos vuosikertaa ei mainittu, ensimmäiseksi vuosiluku.)

Ennen kirjoitusten painattamista kirjoittajille lähetetään yksi oikovedos, joka on korjattuna palautettava mahdollisimman pian toimittajalle. Kaikista yhteyksistä kirjapainoon vastaa toimitus.

Tekijät vastaavat kirjoitustensa tieteellisestä sisällöstä.